

A magyar-erdélyi marha.

1931-ben megdöbbenéssel olvastam az akkori szarvasmarhatenyésztési szövetségi és egyéb beszámolókat, mert szomorú statisztikai adatok kerültek azokból napfényre, amelyek ősi szarvasmarhánk óriási arányú megcsappanását mutatták.

Akkoriban a minden kiváló tulajdonsággal rendelkező, de egyoldalúan csaknem kizárólag igavonó jellegben tenyésztett magyar-erdélyi marha már csak 13.96%-át tette ki az ország szarvasmarha állományának. 1880-ban még 90% volt. Azóta fokozatosan csökkent. 1934-ben már csak 12.95%-ot mutat, s ma már 8% körül mozog.

Az óriási esést látva 1931-ben megírtam a „Tejelő magyar-erdélyi szarvasmarha“ címen első cikkemet, amelynek célja volt az illetékesek és a tenyésztőközönség figyelmét mostoha sorsra jutott kiváló állatainkra irányítani. A tollat azóta sem tettem le s cikkeimet közölték a következő lapok: „Köztelek“, „Állattenyésztők Lapja“, „Zöldmező“, „Debreceni Gazdasági Lapok“ és a „Marosmenti Gazda“. Ezenkívül a „Magyar marhatenyésztők Országos Egyesületének“ küldtem be javaslatokat, amelyek elfogadásra találtak. Ennek az Egyesületnek egyik régebbi ülésére érkezve *Battha Pál* államtitkár, aki akkoriban az egyesület igazgatója volt, azzal fogadott: „Itt az úttörő!“

A mentési munkák megindulával *Battha Pál* számolt be a „Marosmenti Gazda“ 1936. évi május 17-iki számában „Magyarfajta szarvasmarhatenyésztésünk új irányai“ című rendkívül értékes és képekkel élenkített cikkében, melyet azzal kezdett, hogy „Az utolsó két évben a magyar-fehér szarvasmarha jelentőségének elbírálása tekintetében kedvező fordulat állott be“. A cikk további része az elért tejelési eredményekkel a mareman vérfrissítéssel foglalkozik, majd azzal végzi: „Hangsúlyozni kívánom, hogy nem a nemzeti hagyományunkhoz fűződő érzelmi szempontok, hanem komoly gazdasági okok támasztják alá a marhatenyésztés boldogulása és fokozott megbecsülése érdekében folyó munkát és ezért hinni kell, hogy eredménye nem fog elmaradni.“

Sajnos, de az eddigi eredmények a fentidézett szép szavak nyomán fakadt jogos reményéseket igen csekély mértékben váltották valóra. *Dr. Papfalvay Valér* a „Magyar Állattenyésztés“ 1942. január 1. számában — a Magyararmarhatenyésztők Országos Egyesületének 1941. évi működéséről írva főlemlíti, hogy a „közel múlt esztendőök ősi

szarvasmarhatenyésztésiünk fejlesztése szempontjából bár kedvezőeknek minősíthetők egyáltalán nem voltak, annak színvonala további biztató fejlődést mutat. „Továbbá” a fejlődés a céltudatos tenyésztési munka hatására állandósult, majd beszámolva a szabolcsmegyei Vencsellő község tenyésztéséről az ottani „ötvenes” törzsgulyából tejellenőrzésbe vett 50 drb. legjobban tejelő tehénről fölemlíti, hogy egy bikának az anyja egy éven belül 2670 kg tejet adott 4,8% tejzsírral. A beszámoló a többi örvendetes jelenség között megemlíti, hogy a m. kir. Földművelésügyi Minisztérium tenyészállatkiosztási akciója keretében 500 tehén és üsző elhelyezését sikerült biztosítani. Továbbá „az állattenyésztési ügyosztály megérítő és hathatós anyagi támogatásával lehetővé vált, hogy az egyesület az alföldi magyar szarvasmarhatenyésztés termelőképességének és jövedelmezőségének fokozása érdekében a tejelőképesség megismerésére irányuló gyakorlati kísérleti tevékenységet állíthasson be. Ezt a munkásságot *Csukás Zoltán dr.* egyetemi magántanár végzi.” Végül megjegyzi, hogy „a fejlődés folyamatos emelkedése mindeztideig biztosítható volt,” majd leszögezi, hogy „az eredmények nagy hordereje pedig nyilvánvaló. Indokolt és szükséges tehát, hogy az e téren elért eredmények rögzítését és lehető fokozását szolgáló és jól bevált intézkedések a jövőre is biztosíttassanak”.

Ebből a kivonatoltan ismertetett beszámolóból, amely a Magyar-marhatenyésztők Országos Egyesületének a működését tárja elénk, szomorúan világlik elénk az, hogy az egyesület is „legalább is a mai keretek között” látja az ezüstszerű ősi marhánk létjogosultságát és nincs nyoma benne annak az eltökéltségnek, amely az elterjedtségnek a visszaszerzésére irányulna. „A mai keretek” nem elegendők, mert a térvészítés egyre nagyobb.

Puy Aladár írja a „Magyar Állattenyésztés” 1943. évi 10. számában, hogy a népies magyar marha állomány meglehetősen szétszóródott. A székely vármegyékben csak igen kis létszámban található még föl, mert a rohamosan szaporodó szimentáli jellegű tarkamarha már csaknem teljesen kiszorította. Majd megállapítja, hogy az észak-erdélyi (mezősegi és szilágysági) mostohább tartási körülmények gátolták meg a tarkamarha terjedését s ott a gazdák kitarítottak a régi időkben jól bevált erdélyi magyar marhák mellett. Megállapítja, hogy a megmaradt erdélyi magyar szarvasmarha meglehetősen egyöntetű. „Az erdélyi gazda magyar tehenét istállón tartja, igázza, feji és legfőkébb munkaszünet idején hajtja ki nappal a legelőre”. Legszembetűnőbb jó tulajdonsága az erdélyi magyar tehénnek a jó tejelőképesége. Nem ritkán előforduló eset az, hogy amikor az erdélyi magyar tehén 14—16 liter tejet ad naponta, mérsékelt igázás mellett”.

Kócsán Károly írja a „Népujság” egy régebbi számában, hogy „a gyorsan fejlődő tarka-barka marhacsoportok foltozzák a föld pázsitját. Emellett hasznosabbnak mondott állattal több baj van, több nyavalya kerülgeti mint a kiirtott fajtát”. *Miért kellett téves jelszavakkal a ma-*

gyarmarhát a legtöbb helyen a gazdák ellenkezése dacára kiirtani? Ma is mondják „úgy erőltették ráuk a tarka marhát”! Most már igen sok helyen visszasírják a magyarmarhát, de óriási akadályba ütköznek a konokul fenntartott tarkamarha körzetek vezetőségében, amely nem engedi a magyar marha visszatérését oda, ahol azelőtt helyet foglalt.

Az utóbbi években mind többen jelentkeznek a különböző szarvasmarha kiosztási akciók keretében (vemhes üszők, üsző borjúk) magyarfajta állatokért, de a tarkamarha körzetében lakók nem bírnak hozzájutni hiába kérik. Miért? Nem tudni, hiszen az akciót közhírré tevő hivatalos közleményekben ez iránt egy tiltó rendelkezés sines és mégsem kapnak az ilyen igénylők magyar üszöket.

Kiosztásra került — mint a későbbiekben látni fogjuk — 500 drb. majd 500 drb. magyar üsző, de egy sem került olyan helyre, ahol tarkát tenyésztenek.

Komolyan hangoztatható az az aggály, hogy az alföldi magyar-nak elnevezett s immár az ötvenes gulyák révén némi javulásnak indult pusztuló ősi magyar-erdélyi szarvasmarhánk végképpen ki fog pusztulni. Ugyanis hiába van pl. Kúnmadarason 20 literes magyar fejős tehén, annak képét egyetlen szaklap sem közölte, ellenben a „Regina II” szimentáli vagy egvélyb tarka állatok képe ott díszlik a lapokban s még mindig az a tévhit járja, hogy a magyarmarha kizárólag igazásra való. Sajnos az olaszországi mareman és egyéb rokonállatok behozatala megszűnt, ellenben a svájci tarka import fennáll. A tarkamarha elterjesztésének érdekében annak idején megengedték, sőt mint dícséretre méltó „haladást” díjazták a magyarmarha tenyészkörzetébe betírt tarka állatokat, de elmaradt a feloilágosító munka abban az irányban, hogy a magyar-erdélyi marhának az esetleg elrejtoc mutatkozó kiváló tejelőképességét kifejlesszék.

A Debrecen — pallagi gazdasági akadémia dr. Csukás Zoltán vezetése alatt álló állattenyésztési tanszéke foglalkozik mélyebben — sajnos csak elméletileg, mert tehénésztében még mindig tarka az állomány — az „alföldi magyar” fajtával s a „Mezőgazdasági kutatások” XIV. évfolyamának 255—258. lapján leközölt *Magyar András* hallgatónak „A podoliai szürkemarha „alföldi magyar” fajtájának „testnagysága” majd *Kérékggyártó Géza* hallgató ugyancsak a „Mezőgazdasági kutatások” XIV. évfolyamának 317—340. lapjain „A podoliai szürkemarha” alföldi magyar „fajtájának testarányai” című tanulmányai minden figyelmet megérdemelnek.

Magyar András említi, hogy az évszázados vita során „az alföldi magyarra” fogatkozott szürke marhára vonatkozólag alig került elégséges számszerű összehasonlító kísérleti adat s ezek híján csak anynyi állapítható meg, hogy a podoliai szürkemarha csoportjának fajtái (az alföldi magyar, a balkáni és az itáliai) fejlettségben még jobban különböznek, mint a lapálycsoport, vagy borzderes csoport fajtái. Törzskönyveink legtöbbször nem tüntetik fel az alföldi magyar szar-

vasmarha testsúlyát és méreteit. A szürkemarha sem nem laposabb, sem nem sekélyebb a tarka marhánál, ha azzal egyenlő feltételek között él. A szürkemarha a tarkamarhával azonos fejlettségét nem csak a rögszilárdságnak, hanem lényegesebb törzsarányának a megőrzésével érheti el. A szürkemarha testének mérsékeltabb tömegesítésére úgy látszik még a tisztántúli életfeltételek között és a rögszilárdság feláldozása nélkül is megvan a lehetőség. Elsősorban a bőségesebb táplálás eredményezne nagyobb testet. Cél tudatos szelekcióval még az a magasság és testsúly is általánossá volna tehető e fajtában, melyet korunk gazdái a szimentáli jellegű tarkamarhában sajátságosan nagyra becsülnék“.

Kerékgyártó Géza hivatkozik *Battha Pálnak* a *Köztelek*“ 1936. évi 46. számában említett szavaira, melyek szerint közismert az a tenyésztéspolitikai felfogás, hogy a szürke-marha jelenlegi kereteit is csak abban az esetben őrizheti meg, ha igazoljuk, hogy vegyes hasznosításra alkalmas vérvonalakkal is rendelkezik. Majd a következőket írja: a szürke gulyatehén Mezőhegyesen is, a tisztántúli kigazda kezén is kedvezőtlenebb életfeltételeket élvez, mint az ugyanott tenyésztett szimentáli. A szürkemarhára megállapítható kedvező testarány és annak előnyös változékonysága feltétlenül pozitív szelekciós érték, továbbá uradalmi és népies csoportok szembeállításából feltételezett különbség a táplálkozásnak és részben a röghatásnak a kifejezője. *A szürkemarha azonos feltételek között mélyebb mint a tarkamarha s azonos feltételek között a szürke-marha dongásabb, mint a szimentáli jellegű tarka. A mezőhegyesi szürke tehének mellővméretben is felülmúlják az ugyanott tenyésztett szimentáliakat. — A szürkemarha szélesebb vállát a dültebb lapockájának köszönheti. A szélesebb váll azért érdemel figyelmet, mert az igázásban oly fontos könyökfesztő izmok fejlettebb volta mellett bizonyít. A népies szürke-marha a testarányait sokkal mostohább környezetben érte el, mint az összehasonlításba vont tarka-marha. A hazai szimentáli jellegű tarkamarháról eddig megjelent tanulmányokhoz való hasonlítást inkább mellőzi, mert azok sokszor éppenséggel nem tanulságul szolgálhatnának, hanem meg tévesztésül.*

Térjünk ezek után arra, mi is volt az oka annak, hogy a magyar marha ennyire tért vesztett, hogy most már állandóvá vált a kihalástól való megmentésének gondolata?

Megmaradok a magyar-marha elnevezés mellett, mert az újabban ráerőltetett „alföldi magyar“ név nem elég találó, miután Erdélyben is van magyar marha s jobb lenne új megjelölésnek a magyar-erdélyi elnevezés, habár a közhasználatban általában csak magyar marháról és tarkamarháról esik szó, sőt a szakgyesületnek is „Magyarmarhate-nyésztők Országos Egyesülete“ a neve.

(-i-s) írja a „Tisztántúli Gazdák“ 1942. november 1-i számában: „Meg kellene menteni a pusztuló magyar ősi állatokat“ című cikkében,

hogy a Hortobágyon „A messzeségből gulyák és ménések ködlének elő”. Bizony ez se mind magyar, tarkállik a gulya itt is ott is. Kár pedig. Kár a fehér marháért is, a tarkáért is. A fehér pusztul, „kopik” a tarka pedig nem való ide, hiába erőltetik... Nem engedném, hogy a magyar kipusztuljon, mert szerintem van jövője... Feltűnik a vonat ablakából az egyik „ötvenes” magyar gulya. Jól esik látni a szép, daruszörű, szilaj magyar teheneket. Ötven jó magyar tehén, egy kiváló szép magyar bikával. Több is van ilyen a Hortobágyon. Örülünk, hogy mégis foglalkoznak ezzel a szép ősi magyar jászággal, csak a tarka ne szaporodnék a Hortobágyon”.

Mint a „Tiszántúli Gazdák” egyik számában olvasható volt, a földművelésügyi kormány Debrecen város belsőökháti gazdaságát beveszi, hogy a Tiszántúl részére állattenyésztési központot létesítsen. Ez a cikk idézi dr. Battha Pál levelének alábbi részét: „A multa vonatkozóan csak annyit jegyzek meg, hogy *Győrffy Istvánnak* igaza van, mert ősi állatfajtánkkal szemben való súlyos hibát követtünk el, amikor a céltudatos és következetes tenyésztési munka helyett mindjárt a külföldi fajták behozatalát választottuk. Nem vitás, hogy úgy az alföldi magyar marha, mint a magyar ló és a magyar racka juh is olyan kiváló tulajdonságokkal rendelkezik, amelyekkel széleskörű kitenyésztésre ezelőtt 60–80 évvel meg lett volna a lehetőség.”

Az utolsó évtizedben azonban ezt a pusztulási folyamatot, főleg az alföldi magyar marhánál igyekeztünk megállítani és a rendszeres tenyésztési munka, valamint a törzskönyvelés megszervezésével különösen pedig a földművelésügyi minisztérium támogatásával szervezett és fenntartott népies „ötvenes” törzsgulyák létesítésével és fenntartásával olyan erős bástyákat emeltünk ősi magyar szarvasmarhafajtánk megmentése érdekében, hogy ezzel a legfontosabb tiszántúli tenyészkegyletben hosszú időre biztosítottuk az alföldi magyar szarvasmarha fennmaradását és minőségi színvonala emelkedését. *Hasonlóképpen foglalkozunk a teljes kipusztulás előtt álló magyar racka juhnak a megmentésével is*, amennyiben a meglevő állomány legértékesebb részét igyekszünk összevásárolni és azokból két állami tenyészetet létesíteni.

Bár sikerülne a terv olyatén kivételzése, hogy ez a rezervációs ősi állataink állandó frissítő forrásvá válják és ne legyen második „Yellowstonepark” ahol egybek között a lassan sivataggá váló hajdani mérhetetlen kiterjedésű buja prairie legelőiről kiirtott bölények néhány száz példányának biztosította az USA a fennmaradását.

Reméljük, hogy nem így lesz és lassan tovább fejlődik immár felkarolás alá került ősi marhánk, mint ahogy *Vencsellő* községben a Tiszántúli Szarvasmarhatenyésztők Szövetsége kezdeményezésére bevezették a magyar-erdélyi marhánál a rendszeres tejelés ellenőrzést. Vencsellőn rendszeres a tehenek igazása s mindamelllett volt tehén, amely 389 fejési nap alatt 2580 kg tejet és 141.8 kg tejzsírt adott, a

hivatalos tejelési ellenőrzés pedig 5,5%-os átlagos zsírú tejet talált. Mint a beszámoló mondja, egy 9 éves tehén legnagyobb próbafejés-eredménye volt 18 kg tej. A fejések hatására a „gulyatőgyek” eltűntek, a bőr jól ráncolható és egyik-másik tehenénél a tejráncok is láthatóvá váltak. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a „magyartarka” fajtájú ellenőrzött községekben a tejzsír aránylagosan magasabb, úgy meg kell állapítanunk azt, hogy ez a „magyartarkában” lévő ősi szarvasmarha vérének a következménye.

Miután ez így van, ennél fogva értelmetlenül lehet megállani minden olyan akció előtt, amely a köztenyésztésben lévő tarkamarha feljavítására irányul, ahelyett, hogy a még meglévő magyar-erdélyi-marha elvesztett pozícióinak visszaszerzésére fordítatnék az a költség és fáradtság, amibe a tarkamarhának ez az újabb feljavítási kedvezményezése kerül.

Pápai Sándor kunmadarasi gazda „Csákó 26” nevű magyar tehenének 1942. évi termelési adatai különös figyelmet érdemelnek, amennyiben a napi tejhozama április és május hónapban általában 20 kg körül mozgott és a 22 kg-ot is elérte. Lásd „Magyar Állattenyésztés” 1944. évi 12. számában: „Egy kiválóan tejelő alföldi magyar tehén” című cikket.

A hivatkozott cikkben írja (a-l): „Nem vitás, hogy céltudatos kiválasztással és a legjobban tejelő tehenektől származó bikák használatával a magyarmarha tejelőképességét olyan színvonalra lehetett volna emelni, hogy a kiváló munkaképesség és a jó hústermelés mellett a tejelőkenység is igen értékes tulajdonsága lett volna és minden bizonynyal el lehetett volna kerülni ennek az ősi fajtának nagymérvű háttérbe szorítását. *Ez a kérdés még most sem multa idejét és feltétlenül megérdemelné, hogy komolyan foglalkozzunk vele.*

Ez az, amit már több mint egy évtizede hangoztatok, de kevés ilyen irányú vállalkozásról sikerült tudomást szereznem.

De nézzük mit ír maga *Pápai Imre*, Pápai Sándornak a fia, ennek a kiváló tehenének a gondozója: „Leírom a Csákó életrajzát: 1936 évi születésű, fajtiszta középnagy termetű, 550 kg körüli súlyú szelíd természetű, igen régi fajta, a nagyapámnak is ebből a fajtából volt. Minden elődje szelíd és jó tejelő volt. De bármennyire jó tejelők is voltak, mégis a nálunk is divatosabb tarkamarha váltotta le őket. Nem is azért, mert talán több vagy egyáltalán jobb tejet adtak, hanem azért, mert ha a vásárba elvittek egy kis rossz, betegségekkel teli tarkaborjút azonnal elkelt, volt rá vevő és megadták az árát, míg a magyar fajta üsző, bármilyen szép is volt, nem kellett senkinek, vevő csak a mészáros volt olesó pénzen. A Csákónak is három igen szép testvére került a mészáros bárdja alá. A Csákó is csak azért maradt meg, mert nem akart Édesapám a fajtájából kikopni és afféle ridegen nevelt borjú volt. 3 éves korában ellett először, idáig 6 drb. bikaborjút ellett. Ebből 2 darabot nem találtunk alkalmasnak a tenyésztés-

tésre való felnevelés céljára. 1 drb-t a Földművelésügyi Minisztérium vásárolt meg, amely Vencsellőn van tenyésztésben, 1-et pedig a hajdúnánási kísérleti gazdaság vásárolt meg, 2 pedig a tulajdonunkban van. Mikor első borját ellette, akkor kezdtem szakkönyveket, lapokat olvasgatni, ezek olvasása közben találkoztam a magyar marhával, de a legtöbb helyen csak mint igavonó marhát emlegették, egyik foglalkozott vele csak mint tejelésre is használható marhával, ezen felbuzdulva figyelni kezdtem, hogyan váltakozik a tejhozama. A takarmányhoz mérten a tapasztaltakból megállapítottam, hogy tehenem kiváló takarmányértékesítő, 1g yazután jobb takarmányra fogtam, a fejést teljesen magam vettem át, és már akkor feltudtam fokozni 17,5 literre, pedig fiatal volt és magyar. 1942-ben kezdtem vele komolyan foglalkozni, amikor a pontosan kimért adagokat pontos időben adtam a többi tehenektől teljesen külön, a fejést is pontos időben végeztem."

Evekkel ezelőtt vetettem fel azt a gondolatot, hogy állami borjúakciók révén cseréltessek ki és szaporíttassék a magyar-erdélyi marhaállomány. A borjúakció meg is szerveztetett, évről-évre folytatódik, de sajnos nagyobb mértékben a tarkamarhánál.

Az 1943. évben is mintegy 8000 darab magyartarka fajtájú üszőborjú került csere kiosztásra gyengébb állományú községekben, ahol a tenyésztésre alkalmatlan borjúk levágásra értékesíthetők. Miért nem magyarfajta üszőkkel cserélték föl ezeket?!

Egy következő akció keretében ugyancsak az 1943. évben a Szarvasmarhatenyésztő Szervezetek Országos Szövetsége útján a vármegyei gazdasági felügyelőségek bevonásával mintegy 3000 megfelelő fajtajellegű telivér szimentáli, magyartarka és borzderes vemhes üszőt osztottak ki, kiemelve a szarvasmarhatenyésztés terén különösen elmaradt országrészeket. Ide is magyarfajtát kellett volna vinni!

A harmadik akció 15.000 drb megfelelő fajtajellegű telivér szimentáli magyartarka és borzderes fajtájú növendéki üsző kedvezményes árú kiosztását tette lehetővé az előbbi pontban említett szervek bevonásával.

A magyar-erdélyi fajtához tartozó üszők akciós kiosztása csak 1942-ben kezdődött szerény 300 darabos kerettel. 1943-ban népies alföldi és erdélyi magyarmarha szarvasmarhatenyésztésünk minőségi fejlesztése és a kishirtokosok törzsállományának felszaporítása érdekében egyelőre 300 darab megfelelő fajtajellegű alföldi és erdélyi magyar fajta vemhes- és növendéki üsző került kiosztásra.

Örömmel üdvözölhető ez az igazán szerény keretbe szorított üszőakció is, mert azt mutatja, hogy megvan a hivatalos körökben a megértés ősi kincsünk: magyar-erdélyi szarvasmarhánk javítása és megmentése iránt. A szerény keret arra enged következtetni, hogy egyelőre a hivatalos álláspont is a magyar-erdélyi marha „jelenlegi keretei között” óhajtja kiváló állataink fenntartását, az „ötvenes gulyák” említése pedig az igavonó, erőtermelő jelleg kizárólagos fenntartását mu-

tatja. Tejelő irány, illetve erre való törekvés még nem domborodik ki, valamint a hústermelésre sem történik utalás, holott itt van már ennek is a legfőbb ideje!

Most pedig rátérek egy a magyar-erdélyi marha megmentése érdekében írt korábbi cikkemben már említett arra a tényre, hogy 1920-ban alakult nálunk az első szarvasmarhatenyésztési egyesület 1063 tehénrel, amelyek évi átlagfejtése 1745 kg volt. Ez a céludatos munkával 1955-ban 5570 kg-ra emelkedett, tán mondanom sem kell: a tarkamarhánál, mert a magyar-erdélyi marhát igen csekély kivétellel csaknem kizárólag igavonó jellegében tenyésztették és tartották és még mindig folyt a kipusztítására irányuló munka.

A statisztikát nézve azt látjuk, hogy az ország szarvasmarhaállományában a magyar-erdélyi marha óriási veszteséget szenvedett 1880 óta, az akkori intéző körök végzetes mulasztása és súlyos hibája miatt, amely mindenféle külföldi állatfajtát (tarka, borzderes és lapálymarha); electoral-negretti, rambouillet és friz juhok: saaneni kecske; (brahma, orpington, barneveldi és számtalan egyéb baromfi fajtát) elébe helyezett az ősi fajtáknak. Megtűrte, sőt elősegítette, ezeket díjazta, jutalmazta mintegy ösztönözve a tenyésztőket az ősi fajták ki-selejtezésére és az idegen fajta tenyésztésére való áttérésére. Így vált lehetségessé pl. az, hogy míg az erdélyi-magyar marhaállományunk 1880-ban még 90%-át tette ki az ország szarvasmarhaállományának, addig 1924-ben már csak 19%, 1955-ban már csak 15.96%, 1954-ben pedig már csak 12.95%-át tette ki, mert az írtás, a tarka, a borzderes irányra való áttérés még mindig lehetséges volt, ahelyett, hogy a tarkamarha tenyésztésénél követett eljárások kerültek volna a magyar-erdélyi marhánál is alkalmazásra. Erről korábbi cikkeimben már bőven megemlékeztem, most még csak azt említem meg, hogy a tarka és borzderes marha edzettebb nevelésénél és tartásánál a magyar-erdélyinél szokásos eljárások kerültek alkalmazásra.

Visszatérve a tenyésztőegyesületek munkájára (törzskönyvelés, tejellenőrzés) öreg hiba volt ebbe bele nem vonni a magyar-erdélyi marhát is, amely 1920-ban volt olyan jó tejelő, mint a tenyésztőegyesületek munkájába bevont akkori tarkamarha. Természetesen ott, ahol fejték és nem űzték azt a fényűzést, ami a még meglévő és kizárólag igavonó jellegre nevelt tenyészetekben ma is fennáll, hogy a tehén csak addig ad tejet, míg a borját el nem rúgta, azután elapaszt és előáll a gulyatőgy. Mit jelent ez különösen a mai tej, vaj, sajt és túróinségben, azt külön és jobban kihangsúlyozni fölösleges.

Igen jó példa erre a német birodalmi kísérletügyi intézet säusensteini kísérleti gazdaságban levő murbodeni marha, amelyről, *Tanos Vilma dr.* „Üzemi vonatkozású tapasztalataink ausztriai gazdaságokban” című és a „Közledek” 1945. évi szeptember 26-án megjelent számában a következőket írja: „A säusensteini kísérletügyi intézethez tartozó rottenhausi gazdaságban murbodeni állományt is láttam. A mur-

bodeni főleg ökrök előállítására szolgáló fajta, hiszen az összes csehországi cukorgyárakban, de Ausztriában is murbodeni ökrök dolgoztak. Tejelés szempontjából eddig tehát teljesen elhanyagolt állomány volt. Most kezdik tejelésre kisselektálni. Az átlagos tejelőképessége 1800 liter évenként, de a tej zsírtartalma 4—4.5% között mozog. Arra a kérdésemre, hogy miért kezdenek most a murbodeni kitenyésztésével vesződni, azt válaszolták, hogy sajnos nem áll rendelkezésünkre elég szimentáli anyag, amellyel a murbodent tenyészterületein helyettesíteni tudnák.

Tanos Vilma dr. egyéb gazdaságokat is bejárt s a tehenek tejhozamáról beszámolva írja: 4467 drb borzderes tehén adott átlagban évenként 2827 kg. tejet, 106 kg. zsírt,

24.706 drb szimentáli tehén adott átlagban évenként 2327 kg tejet, 91 kg zsírt,

3216 drb szőke hegyimarha tehén adott átlagban évenként 1758 kg tejet, 69 kg zsírt.

A szőke hegyimarha alatt a murbodent kell érteni.

A fentiekből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy ha Ausztriában érdemes a murbodeni kitenyésztéséhez hozzáfogni, úgy nálunk sem kárba veszett fáradság a magyar-erdélyi marhának a tejelésbe való további és erőteljesebb bevonása a tejellenőrzés fokozottabb kiterjesztése révén. Másrészt a „magyartarkából” kell Ausztriába exportálni, ott keresett cikk lesz s nálunk ezen az uton teret nyerhet a kipusztuló magyar-erdélyi marha.

Rá kell még a gazdasági kiállításokra mutatnom, amelyeken a „benevezhető állatok” között a magyar-erdélyi marha egyáltalán nincs fölemlítve, mintha az illető vidékeken ebből már irnagnak való sem volna, mint ahogy valószínűleg kiírtották, mert törzskönyvelt vagy törzskönyvelésre előjegyzett szarvasmarha említésekor a gazdaközönység 98%-a kizárólag a tarkamarhára vagy borzderesre gondol, a fiatal gazdanemzedék pedig már maholnap tudni sem fog a magyar-erdélyi marháról. A bármilyen fokú gazdasági intézetek (kezdve az egyetemen és végezve a legyszerényebb gazdasági iskolán) szarvasmarhaállománya kizárólag idegen fajta. holott ezeken a helyeken kellene a magyar-erdélyi marha hármas vegyes hasznára rámutatni és ezt a fiatalságnak gyakorlatilag is bemutatni. Az elméleti részben a podoliainak nevezett állatcsaláddal és ennek magyar-erdélyinek nevezett csoportjánál rá kellene mutatni ezeknek a különböző országokban való elterjedtségére, más államok állatállományára gyakorolt hatására, végül a hallgatóságot kellene további ezirányú tudományos kutatásra, vizsgálódásra megfelelő magaságu állami ösztöndíjak juttatásával buzdítani.

Amidőn ismételten rámutatok és utalok a magyar-erdélyi marha érdekében írt korábbi cikkeimben ősi állataink megmentése, nemesítése és fejlesztése iránt fölemlített eljárásokra, őszinte örömmel kell üdvöznölni a földművelésügyi kormánynak egyelőre szerény keretek

között mozgó üszőakcióját, amelynek a jövőben szélesebb alapokra való fektetésétől joggal várható a magyar-erdélyi marhának nemcsak a jelenlegi elterjedtségében és javított állapotban való fenntartása, hanem további terjeszkedésével régi pozíciójának fokozatos visszaszerzése is.

Tóth Arisztid
Makó.